

A KOR SZELLEME ÉS A ZENEI PÁLYÁZATOR.

ASZEGEDI fogadalmi templom felszentelésére Klebelsberg Kunó gróf kultuszminisztertől kiírt misepályázat fényes eredménnyel járt. Dohnányi Ernő pályanyertes szegedi miséje a mester alkotóerejének legteljesebb megnyilatkozása, minden igazi művészet ama csúcspontja, amely feltárja előttünk a művészet és vallás mélységes és rejtelmes kapcsolatát. Művészet és vallás, a két legnagyobb erejű kifejező formája annak az olthatatlan szomjúságnak, nyugtalanságnak, amely mindannyiunkban él az örök, az abszolútum után. Egy művészet sem tudja ezt a sóvárgást olyan intenzitással kifejezni és felkelteni, mint a zene. A zenész lelke, mintha magában hordozná minden emberi vágy kielégítetlenségét, a legforrongóbb, a legszenvedélyesebb, a legrajongóbb művészlélek, míg végre hosszú küzdelem után eljut azokba a magasságokba, ahol a művészet már nem egyéb, mint hitvallás, a feloldódott lélek érzelmi istenbizonyítéka, minden dolog végső értelmének felfedése. Dohnányiban, aki eddig mint alkotó, csak a világi zene terén szerzett magának érdemeket, egy misepályázat lendítő ereje hozta felszínre minden igazi művész szükségképeni vallásos természetének, hitre való készségének konkrét művészi formába való megnyilvánulását. Műve legfényesebb bizonyítéka annak, hogyha a művész világnézete az élet sodrában más irányba terelődik is, lappangó vallásssága csak a kedvező körülményekre vár, hogy minden előzmény nélkül valóban ihletett egyházi művet alkosson.

Dohnányi tehát a szegedi miséjében megírta a maga legmagasabb művészi hitvallását; a második pályadíjas mű Demény Dezső miséje — hacsak a bemutató nagy sikere után ítélünk is — olyan érték a magyar katolikus egyházi zenében, amely a legkedveltebb ünnepi misék közé lesz sorolható; a pályázatra azonkívül is több értékes kvalitásokat mutató misét nyújtottak be, így az eredmény minden tekintetben teljesen kielégítőnek mondható. Ennek oka azonban nemcsak az alkotó művészek készségének és a pályázati feltételeknek megegyezésében rejlett, hanem nagy része volt benne a mai kor, a XX. század megújult vallásos szellemének is. A háború után a katolikus egyház renaissanceáról beszélhetünk, amely az egyházi zenére is éreztette jótékony hatását. A XIX. század elvilágiasodott egyházi zenéjét, amelyhez néhány kivétellel, igen kevés köze volt a valódi vallásos kedélyvilágnak, már régebben a bencések (solesmesiek és beuroniak) kezdik megtisztítani az oda nem való elemektől. Hivatalos súlyt a mozgalomnak X. Pius pápa «Motu proprio»-ja adott, amely elvben helyreállította a gregorián ének használatát és szabályozza az egyházi zeneyakorlatot. Hiába azonban minden rendelet, utasítás, szabály, sohasem lesznek gyümölcsözővé, ha nincsenek olyan közösségek, amelyek ezeket lélekben is magukévá teszik, más szóval, ha ezek nem korszerűek, nem a kor szellemi szükségleteiben gyökerezők. Az 1903-ik évi Motu propriót csak az európai társadalom vallásos életének megújulása viszi diadalra, mint ahogy a szegedi misepályázat eredményessége is elsősorban egy olyan szerencsés kultúrpolitikai intuíciónak köszön-

hető, amely a nemzeti kultúrártékek megvalósulásának előmozdítását a kor szellemi szükségleteinek megfelelő irányba tudta vezetni. A zenének ma meg kell találni a kapcsolatot a való élettel, fejlődésének egy irányban kell haladni az egész nemzeti kultúra fejlődésével, máskülönben terméketlen marad. Az olyan zene, amely csak egyéni sikerekre van felépítve, amelyhez csak szakzenészeknek van köze, ma legkevésbé sem aktuális. A vallásos, társadalmi, nemzeti stb. életből kisarjadó zenére van szükség, ahol a személyes momentum teljesen háttérbe szorul a közösség eszménye előtt. Ezért ma a legnagyobb szerepet játszanak a bizonyos *alkalmakra* írott szerzemények, amelyek a zenében nem a szórakoztató elemet, hanem a közösségek és az élet értékét elmélyítő etikai tényezőt hozzák előtérbe.

Ma a modern kultúraállam hivatott arra a szerepre, amelyet a régi korok fejedelmi vagy arisztokrata mecénásai, mint megrendelők, serkentők, a művészi életben betöltöttek. De amíg abban az időben a zene luxusáru volt, a felsőbb társadalmi osztály szórakoztató eszköze, ma nagy tömegek közös kincse. Az állam megbízásokkal, pályázatok hirdetésével olyan utat nyit meg a tehetségek érvényesülésére, ahol egyéni képességeit és munkáját a közösségnek áldozhatja. Legfőbb hivatását, a meglévő kultúrártékek megőrzését és a leendő előmozdítását tekintve, nem kifestősságú a mai zeneélethez viszonyított állásfoglalása. Az egyházi zene konzervatívabb, kötöttebb stílusa megkönnyíti ezt az állásfoglalást, de hogyan oldja meg ezt a problémát a világi zene mai kaotikus forogatójával szemben? Minden egységesítő, egyensúlyozó, irányító ereje ebben a megoldásban rejlik.

A mai zeneéletet — mint általában minden átmeneti korszakot — legjobban jellemzi az általános, nagy bizalmatlanság a modern zene iránt. Vágyódunk azután, hogy a zenében is visszatükröződni lássuk korunk életérzését, élettempóját, de általában kevesen vannak, akik biztos érzékkel hirdetik ennek az új léleknek a megnyilvánulását.

Krizisektől, küzdelmektől megviselt, hallatlanul differenciált ez a lélek, amelynek művészete is sokféle formájú, ingatag még és ellentmondó. Nehéz ebben a forrongó katlanban felismerni a felszínre jutott igazi aranyat: a mai kor érzelmi jellemének örökérvényű zenei kifejezését. Az igazi teremtő erőnek nem árthatott a gépek, a technika korának szelleme. Átveszi belőle a konstruktív becsületességet, a céltudatos, fegyelmezett koncentrált erő szépségét. Túlzott, patetikus szavak, mozdulatok, formák üresek és hamisak lesznek; az új kifejezés tömör és klasszikus. Hatalmas ez a változás a mult világával szemben, így nem csoda, ha az emberi lélek legkonzervatívabb, legnehezebben átformálható rétegét, az érzelmi világát csak nehezen tudja teljesen meghódítani. A túlnyomó többség még csak a hiányát érzi egy új művészetnek, közeledik is hozzá, de mintha félné saját arcának, ennek a szenvedésektől megviselt arcnak meglátásától, visszamenekül a mult romantika megszokott, nyugalmasabb, tetszetősebb, mert kendőzöttebb világába. Vannak olyanok, akik kizárólag a mult zenéjében keresik a benső erőt egy új kultúra felépítéséhez. Mások nem érzik az ellenmondást, a kritikus helyzetet a régi és az új zene között; minden újat csak azért, mert új, kivétel nélkül jónak tartanak. A gyakorlati zenészek már fokozott szubjektivitásukból kifolyólag elfogultak, született pártpolitikusok. Tárgyilagosságot itt legkevésbé találhatunk. Még a legjobb eset az, ha játsszák a régit, játsszák az újat, úgy ahogy jön és anélkül, hogy a legkisebb problémát csináljanak belőle. Talán a legtöbb ember a rezignáltak csoportjába tartozik. Olyan «Untergang des Abendlandes»-féle hangulat melancholiájával nem hisznek

a jövő kultúrában, nem hisznek az életben és ezzel önmagukat fosztják meg a jelen művészetének és életének élvezetétől.

Mindezekből kitűnik, hogy a helyes kultúrpolitika állásfoglalása csakis egy olyan, minden esetlegestől ment elvi állásfoglalás lehet, amelyet talán a «hívó realista» állásfoglalásával jellemezhetnénk. Eszerint a valóság nemcsak rossz vagy csak jó, hanem mind a kettő egyformán. Kerüli a dogmatikus ítéleteket, amely mindig elvon a való lélettől. Hiszi, hogy a valóságban megvan az erős új élet minden lehetősége s ez szerint ítéli meg a multat és a jelent.

A régi zenét megbecsüli, de más érzülettel, mint a rezignált ember. A mai ember itt is önmagát keresi: a magasabb, a jobbik énjét. Ez a vágyódás űzi őt a történelem rég elfelejtett zenei kincseinek kutatására. Talán szükség van ma arra, hogy teleszívjuk magunkat régi korok muzsikájával, amihez vissza-visszatérhetünk, mint egy nyári pihenő gyönyörű tájaira, de az igaz, az elhatározó, az, amik vagyunk, annak nem ez a területe, azt ez a zene nem tudja kifejezni. Az élet hív, a ma igazi élete, ahol ki vagyunk téve a viharoknak és örvényeknek, ahol megroggyanó térdekkkel vándorolunk az országúton és csekély örömekért százszoros szenvedésekkel fizetünk, de érezzük, hogy ez a mi életünk. Ezért szereti a hívó realista a zenében az újat, ha ez komolyan, őszintén és nem szenzációszerűen új. Csodálatos érzés, midőn ez a fajta zene a modern ember idegét, szívét megüti, midőn hangok formáiba önti azt, amire szavakat nem találunk.

Akkor tehát, midőn a pályázat hirdetője olyan zenei formákat jelöl ki, amelyek korszerűek, azaz a jelen lelkének kifejezésére megfelelnek és olyan bírakra bizza a döntést, akikben biztosítva látja a jelen zeneélettől szemben elfoglalt fent jellemzett tárgyilagos álláspontot, ezekkel a pályázatokkal egy fejezetét íratja meg a nemzeti zenekultúra történetének. Ennek illusztrálására mind a külföldi, mind a hazai zenei pályázatok között könnyen akad példa.

Kétségtelen, hogy a zenetörténelem legjelentősebb operapályázata a milánói Sonzogno zeneműkiadócégtől hirdetett pályázat volt, amelyet Mascagni Pietro azóta világhírűvé lett «Cavalleria rusticana»-ja nyert el. 1888-ban írták ki ezt a pályázatot, abban az időben, midőn az olasz operazene annyira át volt már hatva az olasz népi melódikus elemekkel, hogy a legaktuálisabbá vált ennek a zenének a színpadon is teljes népi milieube való átvitele. A Sonzogno-pályázat tehát a legszerencsésebb időponthoz nyújthatott alkalmat a teljesen egyszerű, népi körből származó Mascagninak a kor naturalisztikus igényeinek kielégítésére. A wagneri zenedráma nagyvonalú, hősi pátosza után az ujság ingerével hatott ez a friss, népi inspirációtól duzzadó, behizelgően melódikus, igazi olasz temperamentumból fakadó alkotás. Leoncavallo «Bajazzók»-ja szintén eme pályázat gyümölcse volt, de két felvonásával nem felelvén meg a pályázati feltételnek (amely egyfelvonásos operára szólt), nem nyert díjat. Egy pár hét alatt így lett világhírűvé Mascagni neve. Az olasz nép páratlan lelkesedéssel ünnepelte, amivel bebizonyította bámulatra méltó operakultúráját és azt, hogy meg tudja becsülni szellemi munkáit és megad nekik minden lehetőséget az érvényesülésre.

A Sonzogno-cég későbbi hasonló pályázataira igen sok mű érkezett be a világ minden tájáról. De az igazi ihlet ideje lejárt. A Verdi-operák ragyogó korszakával és az egészséges szellemű verisztikus operák mélységesen emberi tragédiákat kifejező erőteljes zenéjével szemben a XX. század operairódalma hanyatlást mutat. A közönség dekadenciája csak a különleges, kábító zenei fűszereket óhajtja. A Sonzogno-operapályázatok meddősége legjobban bizonyítja a kor zenei törekvéseinek más irányba fordulását.

Nem kevésbé tanulságosak a nevezetesebb magyar zenei pályázatok eredményei. Természetes, hogy nálunk a XIX. század első felében ebből a szempontból csakis a művészi egyesületek jöhettek számba. Legelől járt a példaadásban bártfai Bartay András, mint a Nemzeti Színháznak 1843—44-ben igazgatóbérője. Az eddig avatatlanoktól dirigált tengő-lengő színházi együttes az ő személyében egy élesszemű, ügyes és energikus kezű igazgatót kapott, aki minden állami segítség nélkül célszerű intézkedéseivel egyszerre fellendítette a nemzeti színjáték ügyét. Ebben a fellendülésben nagy része volt az általa kítűzött pályadíjaknak. Tudta jól, hogy hol kell megfogni a művészek és a közönség lelkét. A reformkor nemzeti mozgalmainak lángoló hazafisága a legnagyobb érdeklődéssel és lelkesedéssel fogadja a «Szózat» megzenésítésére vonatkozó pályázatát. Akkor, midőn színdarabokra ír ki pályázatokat, az utolsó pontban ezeket írja: «A Nemzeti Színház köréhez tartozónak vélem még költőink jelesebb lírai költeményeinek becsét is minél inkább emelni, terjedését és életbejuttását elősegíteni s ezt leginkább elérhetőnek vélem, ha az ily költemények ének és zenére tételnek s ezt évenként tenni szándékozván a jelen évben 20 arany pályadíjat ajánlok a legjobb népmelódiáért Vörösmarty Mihály koszorús költőnk halhatatlan Szózatára ének és zenekarra téve». (Regélő, 1843. 285/6. hasáb.)

Erre a pályázatra 22 zenemű érkezett be. Ezek közül a 2. számú «Ki mer, nyer» és a 3. számú «Minden ember legyen ember és magyar» jelszavú szemeltetett ki nyilvános előadásra. 1844 május 10-én adták elő a két művet két vígjáték felvonása között. A 2. számú sehogysem tetszett. A 3. számúnál a nézőteret zsúfolásig megtöltő közönség 4 sor után zajos tapsban tört ki. Mivel az általános tetszés e felé fordult, a pályadíjat ennek adták.

Végezetül eljátszották azt a kantátát, amelyet szerkezete miatt nem pályázhatónak ítéltek, de értékesnek találtak. Mátray Gábor kritikája szerint ez volt a legjobb, mert a Szózat szövege nem népmelódiára, hanem ilyen szerkezetre alkalmas.

A jelíges levelek felbontásánál kiderült, hogy a 2. számú pályamű szerzője Thern Károly, a nyertes 3. számúé Egressy Béni, a kantátáé Fáy Gusztáv. (Honderű, 1843. 1241/3. hasáb.)

A következő évben Bartay Kölcsey Ferenc Himnuszára tűzte ki a pályázatot. A legjobb műveket, kiválogatva, 1844 július 2-án adták elő a Nemzeti Színházban. A jelíges levelek felbontása után kitűnt, hogy a pályadíjat nyert mű szerzője — «Itt az írás, forgassátok, Érett ésszel, józanon» jelígével — Erkel Ferenc. A dicséretre méltók között volt Egressy Béni, Molnár Aladár, Travnyik János, Eliás Márton és Seyler Károly. A közönségnek Egressy Bénié és Travnyiké tetszett a legjobban. Erkel pályanyertes művének nemzeti jellege, magasztos művészi kifejezése egyaránt kitűnő, de magán viselve a templomi zene bélyegét, a nép ajkán visszhangra alig fog találni, írja a Pesti Divatlap krónikása, (1844. 59. l.), de az idő nem igazolta ítéletét.

Bartay megpróbálkozott egy operapályázattal is. 50 aranyat tűzött ki egy magyar szellemű dalmű megkomponálására. Az eredményről azonban mélyen hallgat a krónika. A tény az, hogy Erkel Hunyady Lászlója, az első igazán magyarnak mondható opera, ugyanebben az évben (1844) nagy sikerrel került bemutatásra. Erkel volt az egyetlen, aki tehetségével és tudásával versenytárs nélkül állt akkor a magyar operairás terén. Hatása azonban az akkori közönség meglehetősen alacsony színvonalon álló zenei műveltsége miatt nem lehetett általános. A népszínművek, népies műdalok korszaka volt ez, amit mi sem bizonyít jobban, mint az idevonatkozó Bartay-pályázatok óriási sikere. Kétévi igaz-

gatása alatt 27 eredeti drámai és népszínmű került előadásra, Vahot Imre, Nagy J., Szigligeti Ede stb. népszínművei. A vállalkozás jó üzletnek is bizonyult, mert az olcsó kiállítású népszínművek sokkal vonzóbbaknak bizonyultak a költségesebb operánál és balletteknél és amellet a német színházzal szemben Pest magyarosodásának is fontos tényezői lettek. Bartay példáját a Nemzeti Színház későbbi igazgatói is követték, így 1875-ben Szigligeti Ede igazgatósága idején nyeri el Tóth Ede «Falu rossza» c. népszínművével a pályadíjat.

A század második felének legjellemzőbb pályázata volt a Matók-féle pályázat. Ez a zenekedvelő földbirtokos 1855-ben 30 aranyat tűzött ki magyar témájú változatokra, 20 aranyat egy lassú magyarra, 15 aranyat két eredeti magyar népdalra. Erre a szerény igényű pályázatra, mert teljesen megfelelt az akkori zeneszerzők átlag színvonalának, csőstől érkeznek be pályázatok. Ábrányi Kornél nem hiába panaszolhatja, hogy a népdal-pályadíjat Egressy Sándornak, egy naturalista földbirtokosnak adták, akinek hihetetlen kezdetleges, kontár műve elképzelteti, milyen lehetett a többi, ahol ez volt a legjobb. Hasonló tárgyak, de magasabb színvonalúak voltak a Nemzeti Zenede pályázatai, amelyeket br. Prónai Gábor elnökségének ideje alatt évről-évre kítűzött. Érdekes, hogy különösen a magyar népdalpályázatoknál merült fel a bíráló-bizottság legtöbb kifogása. Hiába, Arany Jánosnak, Petőfi Sándornak nem volt konzseniális zenei kortársa, mert zeneszerzőink akkor még nem ismerték vagy félreismerték az igazi népdal jellemét.

A pest-budai hangászegyesület 1855-ik évi pályázatára lehet visszavezetni a dalárda-pályázatokat, amelyek igen nagy szerepet játszottak a század zeneéletében. Az első pályázat 20 aranyat tűzött ki eredeti magyar férfínegyesekre. A sikeres eredménytől felbuzdulva, minden évben újra kiírtak ilyen pályázatot, ami a férfikar-irodalmat rendkívül fellendítette. Az elnyomatás korszakában a közös nemzeti gyász és érzés ebben a közös énekkultuszban erősen kifejezésre jutott. Jellemző, hogy mikor Lorenz pályanyertes Honfidalát (Petőfi szövegére) nyilvánosan be akarták mutatni egy dalestélyen, a rendőrségi cenzura eltiltotta hazafias szövege miatt s csak 1859-ben kerülhetett előadásra.

Annál kisebb eredményt mutattak fel az operapályázatok. A műbarátok köre 1891-ben 1000 frankot tűz ki egy 1 felvonásos dalműre. A szövegpályázatot Gárdonyi Géza Argyrus királyfija nyerte meg, de a zenei pályázat, jóllehet nem is volt a szöveghez kötve, mégis meddő maradt. Gr. Dessewffy Aurélné, mint a kör elnöke, gr. Pallavicini Edéné, mint a kör zenészeti szakbizottságának elnöke, hiába fáradoztak a nemes cél érdekében.

A millenium alkalmából a királytól magyar zeneművek jutalmazására adományozott összegből a kultuszminiszter megbízásából 4000 koronás operapályázatot hirdetett a «Liszt Ferenc zeneművész kör». Ezt a pályázatot három ízben tüzték ki, de mindannyiszor meddő maradt.

A Rózsavölgyi-cég ugyancsak próbálkozott egy 1 felvonásos operapályázattal, amelyre 5000 K-át tűzött ki, ugyancsak siker nélkül.

Ezen a sikertelen operapályázatokon nincs mit csodálkoznunk. Az opera a zenében olyan helyet tölt be, mint a dráma az irodalomban. Mindegyik a maga nyelvén adja a legáltalánosabb hatású, legösszetettebb művészi kifejezést, kifejlődésüknek tehát hosszabb az időtartama, nagyobb kulturális érettség a feltétele, mint a többi műformáknak. Az a magyar műzene, amely fajiságában az igazi népzeneben gyökerezik, még igen kis multra tekinthet vissza. A nemzeti opera gyűjtőmedencéje, ezerszínű kifejezője mindazon népi művészi

erőknek, amelyek a népdalban és táncban a legkülönbébb árnyalatban élnek. A magyar népzene szelleme csak most kezdi áthatni a hangszeres és vokális zene különféle formáit, idő kell ahhoz, amíg a magyar zeneköltő eljut a legmagasabb szintézishez, a magyar nemzeti dalmű megalkotásához, amely egy egész nép teremtő erejének, fantáziájának mindenkor legelőbb, legteljesebb, legérettebb zenei kifejező formája.

Ma, mikor fiatal zenészeink a legnagyobb anyagi nehézségekkel küzdenek, megbecsülhetetlen értéke van a pályázatok ösztönző, lendítő erejének. Legnagyobb jelentőségük, hogy a kedvező alkalom megteremtésével felszínre hozhatnak az ismeretlenség homályából egy különben talán elkallódó fiatal alkotó tehetséget, mert csak az a nép képes szellemi továbbfejlődésre, amely pártokra való szakadás veszélye nélkül tud az ifjúságával együtt haladni. A kultusz-miniszterünktől hirdetett különféle egyházi és világi zenei pályázatok magukban hordják a jövő magyar zeneművészet minden lehetőségét. Még akkor is, ha némely esetben a pályázat meddő marad, nagyban hozzájárulhat a kitűzött műforma irodalmának fejlesztéséhez és tanulságul szolgálhat mind a pályabírák, mind a pályázók számára. Ezek a pályázatok nemcsak a zenének, hanem az egész magyar társadalomnak ügye. Reméljük, hogy a szegedi misepályázat általános meglegedéssel és lelkesedéssel fogadott bevezetése után a világi zenei pályázatok terén is olyan folytatás következik, amely az egyetemes megihletés árából a mai kor lelkének valóban értékes megnyilatkozását adja.

Prahács Margit.

FOLYONDÁR.

*Nádszála folyt fel a folyondár
s virága tejjehér
tölcsérrel, némán trombitált,
amerre ment az ér.*

*Mint néma lányok szép szeme,
beszélt a nefelejes,
álmodozott lemondva, mint
egy ifjúkori vers.*

*Fehér folyondár s halavány
kék nefelejes-bokor, —
ó hogy hallgat, mikor szeretne
szólni az ifjúkor! . . .*

*Fehér folyondár trombitálta,
hogy szívből szeretem,
kék nefelejes mondta, hogy őt
sosem feledhetem.*

*Világos nappal értetlen maradt
a legszebb vallomás . . .
Nem is lett abból, — sose lett tüzes,
piros hajnali nász! . . .*

Erdélyi József.